

Поняття та передумови обов'язковості проведення судово-психіатричної експертизи

Н.М.Сенченко,

ст. викладач кафедри кримінального права та правосуддя Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та праці

Судова експертиза покликана служити забезпеченню призначення кримінального судочинства. В теперішній час практично жодна кримінальна справа не обходиться без призначення судової експертизи. Досить часто призначення і проведення судових експертиз відбувається щодо живих осіб – людини, в якій протікають біологічні процеси, спрямовані на підтримання життя, наділені розумом, волею, умінням мислити та мовою.

Автори Енциклопедії судової експертизи вважають, що під судовою експертизою слід розуміти одну із форм використання науково-технічних досягнень в кримінальному, цивільному процесі [1;493].

Проведення судово-психіатричної експертизи призначається органами дізнання, досудового слідства, прокурором та судом і проводиться за їх відповідною постановою або ухвалою з метою відповіді на питання, що виникають під час провадження в кримінальних справах з приводу психічного стану особи.

Судово-психіатрична експертиза відповідає завданням правосуддя. З правової точки зору вона спирається на таку законодавчу базу, як відповідні положення Конституції України, Основ законодавства про охорону здоров'я громадян України, Закон України “Про психіатричну допомогу” від 22 лютого 2000 року та детально регламентована в Інструкції “Про проведення судово-психіатричної експертизи”, яка затверджена Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 8 жовтня 2001 року.

Предметом судово-психіатричної експертизи є визначення психічного стану осіб, щодо яких вона призначена, у конкретні проміжки часу і відносно певних обставин, що мають юридичне значення і цікавлять слідство і суд.

Здатність психічно здорової людини відповідати за вчинене нею, тобто бути осудною, обумовлюється нормальним станом її психічного здоров'я. Психічно здорова людина здатна розуміти те, що вона робить при вчиненні злочину. Вона повинна усвідомлювати його суспільну небезпеку, здатна передбачити наслідки своїх дій і утриматися від вчинення суспільно небезпечних дій. Така особа може керувати своєю поведінкою та усвідомлювати свої дії (бездіяльність) (ч.1 ст. 19 КК України).

При судово-психіатричній експертизі у переважній більшості випадків мова йде про вирішення питання осудності – неосудності. Правильне трактування цих понять має важливе значення для дотримання законності, визначає загальні настанови експерта-психіатра, характер його практичних висновків.

Осудність відображає ту міру вимоги щодо психіки людини, яка дозволяє притягти її до кримінальної відповідальності у випадку порушення кримінально-правової заборони.

Приводи і підстави до порушення кримінальної справи визначені у ст. 94 Кримінально-процесуальній кодексу (далі КПК) України, і наявність даних про психічний розлад особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, не є виключенням. Щоб з'ясувати, чи перебувала ця особа під час вчинення суспільно-небезпечного діяння у стані неосудності, необхідно винести постанову про порушення кримінальної справи, тому як для визначення психічного стану особи, коли виникнуть сумніви з приводу її осудності або здатності з моменту провадження по справі усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними, обов'язковим є проведення експертизи (п. 3 ст. 76 КПК).

В свою чергу, проведення експертизи, як і проведення інших слідчих дій, може відбуватися тільки після порушення кримінальної справи. Оскільки по справах по застосуванню примусових заходів медичного характеру обов'язковим є проведення досудового слідства (ст. 111 КПК), то органи дізнання можуть проводити по цих справах лише невідкладні слідчі дії і виконувати окремі доручення слідчого (ст. 114 КПК). Якщо до порушення кримінальної справи органи дізнання мають у своєму розпорядженні дані про те, що особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, є особою психічно хворою, то матеріали справи повинні бути передані слідчому для вирішення питання про порушення кримінальної справи. Якщо ж по справі, яка вже знаходиться у провадженні органу дізнання, буде встановлена неосудність особи (за висновком експерта) або психічне захворювання (на підставі документів) всі матеріали направляються слідчому. Цим підкреслюється особлива складність і специфіка розслідування справ даної категорії.

Слід відмітити, що питання по справах осіб, які страждають на психічне захворювання, у відношенні органу дізнання у законодавстві ніяк не вирішене, тобто не встановлений момент обов'язкової передачі таких справ слідчому.

Якщо орган дізнання не має достовірної інформації про наявність у особи психічного захворювання, тобто є сумніви, що не ґрунтуються на медичних документах, то необхідно призначити експертизу і, в залежності від її результатів, діяти відповідним чином: направити справу слідчому або закінчити справу в загальному порядку.

Критично оцінюється думка [2;60] про неможливість органом дізнання призначити експертизу у тому випадку, якщо є дані, що вказують на психічний розлад особи. Слід зауважити, що не завжди психічне захворювання дозволяє зробити висновок про неосудність особи. Можливо, буде мати місце психічний розлад, що не виключає осудності, а по таким справам законодавець не встановлює обов'язковості проведення досудового слідства. Відповідно, якщо експерт–психіатр не зробить висновок про відсутність психічного захворювання або про його наявність, але при цьому констатує осудність по медичному критерію, то відпаде необхідність у передачі справи слідчому.

Тому слід визначити, що при наявності сумнівів у психічній повноцінності особи, орган дізнання зобов'язаний, у будь-якому випадку, призначити експертизу.

Вважаємо, що у вирішенні даного питання слід виходити з презумпції осудності. Якщо брати за основу це положення, то можна дійти висновку, що питання про передачу справи слідчому від органу дізнання, необхідно вирішити тільки після отримання висновку експерта-психіатра, оскільки до цього моменту особа вважається осудною. Гадається, що таке законодавче врегулювання дозволить внести ясність в правозастосовчу діяльність.

Безсумнівно, що контроль за вказаними діями повинен здійснювати суд в ході підготовчих дій до судового розгляду і в необхідних випадках повертати справу для проведення додаткового розслідування.

Для визначення психічного стану особи, яка вчинила суспільно-небезпечне діяння, якщо виникає сумнів в її осудності або здатності з моменту провадження по справі усвідомлювати свої дії і керувати ними (п.3 ст. 76 КПК), проводиться судово-психіатрична експертиза. Її призначення можливе лише при наявності достатніх даних, які вказують, що саме ця особа вчинила суспільно-небезпечне діяння, з приводу якого порушено кримінальну справу і ведеться слідство.

Як правило, сумніви про осудність можуть виникнути внаслідок незвичайного характеру протиправних дій та поведінки, після вчинення суспільно небезпечного діяння особи під час розслідування. Сумніви також можуть бути обумовлені різного роду медичними документами, зокрема, випискою із історії хвороби або довідкою з медичної установи, в якій вказано, що така особа знаходилась на лікуванні або була доставлена у порядку швидкої госпіталізації, довідками із психоневрологічного диспансеру про те, що вона знаходилась на лікуванні і подальшому обліку, довідками про травми голови, контузії мозку і т.п. [3;63].

Велике значення для правильного розслідування кримінальних справ, в тому числі справ по даній категорії, є своєчасне виявлення психічних вад. На практиці не завжди це можливо зробити на даному етапі досудового слідства. В більшості випадків це має місце по завершенню досудового слідства або навіть і на судовому розгляді. Показовим є те, що по 48% вивчених кримінальних справах психічні вади осіб були виявлені після притягнення їх як обвинувачених. У зв'язку з цим потрібно зауважити, що подібна практика слідчих, а під час і прокурорів, органів дізнання пояснюється тим, що вони по закінченні досудового слідства починають виявляти дані, які характеризують особу.

У зв'язку з цим можна зауважити, що виявлення психічних вад, які мають процесуальне значення викликає на практиці складності. Для цього необхідні спеціальні дослідження, тому як у слідчих та суддів "не тільки виникають труднощі у визначенні психічних вад обвинуваченого, але і в ряді випадків взагалі не знають, чи є вони в дійсності у обвинуваченого" [4;75].

Разом з тим, існує багато джерел інформації про психічні вади та їх ознаки. Перш за все це показання родичів, які допитуються майже по кожній

справі. Однак показання родичів про психічну повноцінність особи, щодо якої проводиться слідство, не завжди бувають об'єктивними і можуть носити подвійний характер. З одного боку, це джерело інформації найбільш доступне по відношенню до інших, а з іншої, родичі можуть навмисно змінювати інформацію, перебільшувати психічні вади або говорити про психічні захворювання, які не мають місця в дійсності. Разом з тим, так чи інакше, це джерело інформації про стан психічного здоров'я особи повинне прийматись до уваги, перевірене і оцінене слідчим у сукупності з іншими даними щодо цієї особи.

По 41% вивчених справ, першочергові свідчення про психічні розлади осіб, які вчинили суспільно-небезпечні діяння, органи досудового слідства отримали з показань їх родичів.

У зв'язку з цим в практичній діяльності виникає ситуація, коли під дію ст. 63 Конституції будуть підпадати не тільки підозрювані, обвинувачені, підсудні, свідки і потерпілі, але і особи, по відношенню до яких вирішується питання про застосування примусових заходів медичного характеру. Чи можуть бути виключення з цього правила? Вважаємо, що слідчий зобов'язаний роз'яснити перед початком допиту цим особам зміст наданого їм законом права - не свідчити проти самого себе або свого родича.

Позитивним є те, коли родичі особи, яка страждає на психічний розлад, не скористаються цим правом і правдиво повідомлять слідчому про захворювання. Але в разі неправдивих показань або відмови від них, слідчі органи позбавляться важливого, а може і єдиного джерела інформації, що в свою чергу, позбавляє психічнохвору особу наданих йому додаткових прав і гарантій.

Може мати місце і той факт, що родичі психічно хворої особи навмисно будуть приховувати певні її вади, як небажання розголошувати такі дані, або ж, якщо ці родичі самі мають певні психічні захворювання, внаслідок яких самі реагують неадекватно з приводу справи, яка розслідується. Не маючи в своєму розпорядженні певних доказів, експерт може винести рішення, яким психічно-хвора особа буде визнана осудною.

В такій ситуації навряд чи можна погодитись з доцільністю ст. 63 Конституції, оскільки будуть мати місце не захист прав і законних інтересів психічно хворих, а навпаки, їх порушення.

У зв'язку з цим доцільно було б, на наш погляд, закріпити в КПК обов'язок слідчого роз'яснити родичам необхідність дачі правдивих показань про психічний розлад особи, яка вчинила суспільно-небезпечне діяння, оскільки така інформація не може їй зашкодити. Також, у зв'язку з цим, в КПК слід спеціально оговорити положення, відповідно до якого на родичів такої особи не слід поширювати дію положень ст. 63 Конституції.

Отримані дані від сусідів, колег по роботі і знайомих, мають значення не стільки для виявлення психічних розладів, а є важливим засобом перевірки інших джерел про наявність у особи психічних аномалій. Тому, під час допиту таких осіб, необхідно у кожному випадку з'ясувати обставини, які характеризують його стан здоров'я.

Важливим джерелом інформації про психічні вади особи є, безумовно, і його показання. Як правило особи, які вже раніше притягувались до кримінальної відповідальності, не приховують свого психічного захворювання, або висловлюють скарги на слабкі нерви, травми голови, погану пам'ять і т.п. Однак, якщо особа не повідомляє про наявність у неї психічної вади, то мабуть не потрібно проявляти наполегливість і акцентувати на цьому увагу на допитах, щоб не створити умови для симуляції психічного розладу.

Крім того, важливі свідчення про стан здоров'я можуть міститися в особистих документах. До них можна віднести пенсійні книжки та військовий квиток, довідки, записні книжки та інші документи, які можуть іноді містити найбільш повну інформацію про стан психічного здоров'я особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння. Слідчі в більшості випадків обмежуються лише матеріалами, які витребувані із закладів охорони здоров'я при підготовці до судово-психіатричної експертизи, і разом з тим такі "документи" несуть в собі цінну інформацію.

Достатній розвиток в кримінальному судочинстві в даний час став набирати принцип гуманізму, поваги до людини, поважне відношення до його доброго імені і прав. Це говорить про те, що норми моралі, які реалізуються в кримінальному процесі, не відокремлюються від процесуальних норм. Вони закріплені в їх змісті, є необхідними складовими правових приписів і визначають моральний зміст і значення процесуальних норм, а також вказують на етично допустимі способи їх реалізації. В даний час цей принцип поділився на ряд складових елементів, або його частин. Принцип поваги до гідності особи, зокрема, закріплений у ст. 129 Конституції України. В даному випадку це буде мати особливу роль у встановленні даних про особистість особи, по відношенню до якої виникли сумніви про її психічну повноцінність, оскільки при проведенні освідування, експертизи, інших слідчих дій не підлягає розголошенню дані особистого життя громадян, а рівно і інші дані особистого характеру, в тому числі і про психічне захворювання. Відповідно, це і повинно гарантуватися у кримінальному процесі.

Закон закріплює обов'язок слідчого у випадку сумнівів про осудність підозрюваної чи обвинуваченої особи, призначати судово-психіатричну експертизу. Однак, ініціатива про її проведення може виходити лише від такої особи, його законних представників, захисника, які наділені правом надання слідчому або суду документів або інші докази, що вказують на хворобливий стан особи. Крім того, таким правом наділений прокурор, який може у необхідних випадках дати вказівку про це слідчому на стадії досудового слідства.

Закон закріплює як гарантію захисту прав і законних інтересів неповнолітніх – залучення на допиті педагога, або лікаря чи інших законних представників. Але для більш кваліфікованого підходу до питання осудності або неосудності осіб, а також для винесення у подальшому законних і обґрунтованих рішень, було б доцільно залучати до участі у справі таких категорій і психолога. Разом з тим, було б позитивним наділити психолога і педагога таким же правом заявляти клопотання при виникненні у них сумнівів

щодо осудності обвинуваченого, при провадженні слідчих дій з його участю. Це створить додаткову гарантію захисту інтересів таких осіб.

Слід зауважити, що в кримінальному судочинстві осудність слід розглядати як презумпцію. Р.І.Михеев має інший підхід до цієї проблеми. Визнаючи осудність фактичною презумпцією, він стверджує, що “в більшості випадків вона з достатньою очевидністю встановлюється, але не автоматично, а шляхом доказування інших соціальних ознак, (які мають кримінально-правове значення), що характеризують суб’єкта і вчинене ним діяння” [5;23].

В якості підтвердження презумпції осудності можна проаналізувати норму, передбачену п.1 ч. 2 ст. 262, яка дозволяє проводити судовий розгляд у відсутності підсудного у випадку, коли він перебуває поза межами країни і ухиляється від явки до суду. Іншими словами, закон допускає судовий розгляд і винесення по цій кримінальній справі вироку в так званому “заочному порядку”, що передбачає безспірне прийняття того, що ця особа (підсудний) – особа осудна, хоча ніхто цього не встановлював. Таким чином, осудність в цьому випадку презумується.

Осудність, безсумнівно, презумується по кожній кримінальній справі, але доводити необхідно не осудність, а психічну неповноцінність особи, якщо для цього з’являються підстави. Невипадково, закон передбачає в кожному випадку, який викликає сумнів, призначати судово-психіатричну експертизу.

А якщо дотримуватись позиції Р.І.Михеева, то по кожній кримінальній справі необхідно призначати судово-психіатричну експертизу. Оскільки це єдиний спосіб довести осудність. Таке положення протирічить закону і обмежує права і свободи людини. Крім того, потрібно підкреслити, що визнання осудності в якості правової презумпції, тягне для особи, яка вчинила злочин, можливість настання кримінальної відповідальності [6;153].

На наш погляд, слід дотримуватись позиції Ю.М.Антоняна, С.В.Бородіна [7;154], що немає необхідності доказувати осудність по кожній кримінальній справі, оскільки її слід розглядати, як презумпцію. Презумпція, яка виражена в законі, не тільки тягне визнання за істину того чи іншого положення без доказів, але і зв’язує з цим визнанням визначені наслідки [8;4]. Відповідно, презумпція – це таке положення, яке залишається істинним до тих пір, коли його не спростують у встановленому законі порядку.

Оскільки весь процес провадження по справі будується на логіко-практичній діяльності органів дізнання, досудового слідства, прокурора, суду (судді), який в свою чергу, залежить від суб’єктивної думки і внутрішнього переконання посадових осіб, до питання осудності і необхідності у зв’язку з цим проведення судово-психіатричної експертизи багато в чому (а буває й більшості випадків) залежить саме від суб’єктивної думки суб’єктів доказової діяльності. Це дозволяє говорити про те, що особи з психічними вадами, які не виключають осудність, визнаються в ході провадження по справі повністю осудними і вони не знаходять свого відображення в наслідок того, що їх осудність презумується. Тому безспірно, що в будь-якому випадку, коли слідчий володіє інформацією про наявність психічних вад, або коли у нього в ході слідства виникли сумніви в психічній повноцінності обвинуваченого,

необхідно по справі призначити комплексну психолого-психіатричну експертизу. Участь психолога дозволить більш кваліфіковано встановити особливості психічного стану особи. Крім того, при зовнішньому виявленні ознак осудності в більшості випадків приховуються такі психічні аномалії, які можливо встановити тільки шляхом проведення комплексної психолого-психіатричної експертизи.

Психологічні здібності особи у сукупності з виявленням психічних розладів дозволяє психологу та психіатру встановити “межовий” стан підекспертного.

Судово-психіатрична і судово-психологічна експертиза суттєво відрізняються одна від одної. Ця різниця полягає у завданнях, які стоять перед ними. До завдань першої відноситься визначення осудності або неосудності особи, а другої – лише оцінка індивідуальних психічних особливостей діяльності підекспертного. Методи і предмети дослідження також різні. Необхідність звернення до психології, її методам і досягненням виникає тоді, коли конкретна наука, що межує з психологією або тісно пов’язана з нею, включається у рішення практичних завдань. Практична діяльність, як правило, реалізується в конкретних діях людини, і те, як це відбувається залежить в значній мірі від психічних особливостей. Складні, незвичайні ситуації, в процесі яких і вчиняються правопорушення і злочини, можуть сприяти розвитку у людини негативних психічних станів (страх, гнів, злоба, афект і т.п.). Психологія допомагає орієнтуватися в мотивах людських вчинків, зрозуміти причини правомірної і неправомірної поведінки [9;256]. Відповідно, експерт-психолог може допомогти вирішити питання про здатність в конкретний момент часу до усвідомлено-вольової поведінки суб’єкта. Одним із засобів встановлення психічного стану особи є дослідження клініко-діагностичних даних.

Вважається вірною позиція О.Л.Ситниковської [10;38], яка стверджує, що виникає необхідність не тільки в діагностиці розладу психіки, але і про співвідношення цього розладу з розвитком і характером дефектів психіки і відповідно їх вплив на здатність особи усвідомлювати мету і способи дії.

Однак, гадається, що призначення і проведення психолого-психіатричної експертизи має деякі практичні переваги для судово-слідчих органів, тому як замість послідовного проведення вищевказаних експертиз “однократне проведення комплексної експертизи суттєво підвищує рентабельність провадження експертизи і скорочує строки слідства” [11;240].

Крім того, участь у комплексній експертизі іноді дає перевагу для експертів психіатрів в тому плані, що вони можуть проводити експертне дослідження і в стаціонарних умовах, тоді як судово-психологічна експертиза проводиться тільки амбулаторно або в залі судового засідання.

Тому все більше втілюються в практику комплексні експертизи, де від компетентності використання психологічних знань і правильної взаємодії експертів-психологів з експертами інших професій, в першу чергу з тими ж об’єктами, дослідження психіатрії, що має місце, в багато чому залежить ефективність судового провадження, дотримання прав і законних інтересів

громадян. В практичній діяльності метою проведення комплексних експертиз є найбільш повне і об'єктивне дослідження, що проводиться експертом-психологом та психіатром за постановою слідчих і судових органів.

Однак, в діючому кримінально-процесуальному законодавстві провадження комплексної експертизи не передбачено. Фактично цей вид експертиз став функціонувати на основі Інструкції про призначення та проведення судових експертиз, затвердженої наказом Міністерства юстиції 08.10.98 року.

В теперішній час зростає потреба у проведенні такого роду експертиз і відповідно їх призначення повинно носити не рекомендаційний характер, а законодавчо встановлений. У зв'язку з цим пропонується необхідним ст. 203 КПК доповнити частину 2, в якій закріпити, що в разі необхідності проведення експертизи експертами різних спеціальностей, кожна з яких проводить дослідження в межах своєї компетенції, може бути призначена комплексна експертиза.

Участь спеціалістів різних сфер у дослідженні психіки людини і особливостей їх поведінки в тих або інших ситуаціях, дозволить вирішити всі питання, які поставлені перед експертами. Кожний експерт різних спеціальностей діє в межах своєї компетенції, робить загальний висновок, оцінюючи отримані результати і формулюють спільний.

Слід відмітити, що об'єктом дослідження судово-психологічної експертизи є здорова психіка [12;17], тому як тільки у відношенні її закономірностей сучасна психологія має достатньо надійні дані, які придатні та необхідні для вирішення експертних питань. Однак, необхідність одночасної участі перерахованих психологічних обставин і супутніх їм психопатологічних умов, які опосередковують ці причини у осіб з психічною патологією, важливим є функціональна особливість і специфічна риса комплексної судово-психолого-психіатричної експертизи [13;157].

Особливо слід відмітити ту обставину, що без обов'язкового залучення додаткових судово-психіатричних знань неможливо буде дати оцінку ступеню волевиявлення у осіб, які мають психічні розлади та аномалії характеру.

Тому, в теперішній час значення комплексної судово-психолого-психіатричної експертизи зростає, оскільки вона здатна вирішувати завдання, які ставляться перед експертами у зв'язку із введенням до Кримінального кодексу норми, яка передбачає відповідальність осіб з обмеженою осудністю. До компетенції психолого-психіатричної експертизи відноситься оцінка психологічного стану підекспертних у випадках так званих афектних злочинів, коли необхідно встановити, чи має місце фізіологічний афект (сильне душевне хвилювання), емоціональна напруга, яка мала суттєвий і несуттєвий вплив на поведінку особи в кримінальній ситуації, тобто особливий психологічний стан особи або патологічний афект, вже хворобливий стан психіки.

Згідно ст.1 Закону "Про психіатричну допомогу", стаціонарну судово-психіатричну експертизу може віднести до заходів психіатричної допомоги, оскільки дана допомога першочергово включає в себе компоненти: забезпечення психічного здоров'я громадян, діагностику психічних розладів,

лікування, догляд та медико-соціальну реабілітацію осіб, які страждають психічним захворюванням. У зв'язку з цим важливе юридичне значення “встановлення початкового терміну” надання юридичної допомоги [14;15], тому як саме з цього моменту особа має право реально скористатись всім комплексом прав та гарантій, наданих йому Законом «Про психіатричну допомогу», або кримінально-процесуальним законом. Правовий статус осіб, які направляються на експертизу, визначають перелік прав і гарантій.

Разом з тим, достатньо складним і спірним не тільки для практиків, але і для теоретиків, є питання про процесуальний статус осіб, які направлені на стаціонарну судово-психіатричну експертизу [15;64-71].

Необхідно відмітити, закон встановлює, що дана експертиза проводиться з метою визначення психічного стану підозрюваного або обвинуваченого при наявності в справі даних, які викликають сумнів щодо їх (його) осудності (п.3 ст. 76 КПК). Ст.205 КПК також закріплює, що якщо в ході розслідування “виникає необхідність тривалого спостереження за обвинуваченим або дослідження його, то суд за поданням слідчого та прокурора поміщає його у відповідний медичний заклад”.

Таким чином, виходячи зі змісту закону, можна зробити висновок, що стаціонарна судово-психіатрична експертиза може бути призначена судом тільки в тому випадку, якщо особа в конкретній кримінальній справі займає статус підозрюваного (ст. 43¹ КПК), або вже притягнута як обвинувачена (ст.43 КПК). Але особа, яка вчинила суспільно-небезпечне діяння у стані неосудності (обмеженої осудності) або захворіла на психічну хворобу після вчинення злочину не може займати певного положення підозрюваного або обвинуваченого. Це є зовсім інша особа, щодо якої буде вирішено питання про застосування до неї примусових заходів медичного характеру, якщо психічне захворювання буде підтверджено відповідною експертизою. Або це може бути особа, яка направляється на психіатричну експертизу (при цьому обов'язковою умовою є наявність достатніх даних, які вказують на те, що саме вона вчинила суспільно небезпечне діяння з приводу якого порушена кримінальна справа і ведеться слідство).

Така невизначеність кримінально-процесуальних норм по єдиному колу питань позбавляє можливості вищевказаних категорій осіб дотриматись прав і реально існуючих гарантій при розслідуванні певної категорії справ.

Фактично особливий процесуальний порядок призначення провадження експертизи передбачає обов'язкове обмеження конституційних прав і свобод громадян, включаючи їх право на недоторканість особи (ст. 29 Конституції України). Тому подібні обмеження при проведенні судово-психіатричної експертизи повинні мати під собою достатню фактичну юридичну підставу. Це перш за все:

- у посадових осіб, в провадженні яких знаходиться справа, повинні виникнути суттєві сумніви в психічній повноцінності даної особи. В даному випадку під суттєвими сумнівами, гадається, необхідно розуміти неадекватні реакції поведінки даних осіб, які суттєво відрізняються від норм поведінки, прийнятих в суспільстві, а також матеріали, надані

слідчим органам спеціалізованими лікувальними закладами та інші джерела, які відображають спосіб життя і поведінку особи як до, так і в момент вчинення суспільно-небезпечного діяння, а також його стан в момент розслідування кримінальної справи;

- особа, яка направляється для проведення щодо неї стаціонарної експертизи, повинна підозрюватись або обвинувачуватися у вчиненні суспільно-небезпечного діяння.

Таким чином, перше можна віднести до достатніх фактичних підстав, а друге до достатніх юридичних підставах, при одночасній наявності яких можна ставить питання в кримінальному процесі про проведення стаціонарної експертизи.

Література

- 1.Энциклопедия судебной экспертизы / Т.В. Аверьянова, Е.Р. Россинская; под ред. Т.В. Аверьяновой, Е.Р. Россинской М.: Юристь, 1999. С.493.
- 2.Овчинникова А.П. Применение, изменение и отмена судом принудительных мер медицинского характера (процессуальные вопросы). Канд.дис. – М., Оренбург, 1975. – С.60.
- 3.Гуськова А.Г. Теоретические и практические аспекты установления данных о личности обвиняемого в уголовном процессе. – Оренбург, 1996. – С.63.
- 4.Стецовский Ю.И. Адвокат в уголовном производстве. – М., 1972. – С.75.
- 5.Михеев Р.И. Проблемы вменяемости и невменяемости в советском уголовном праве. – Владивосток, 1983.
- 6.Антонян Ю.М., Бородин С.В. Преступность и психологические аномалии. – М., Наука, 1987. – С. - 153.
- 7.Там же. С. – 154.
- 8.Каминская В.И. Учение о правовых презумпциях в уголовном процессе. – М., 1948. – С.4.
- 9.Теория государства и права. Учебник под ред. А.М.Васильева. – М.: Юр. лит-ра, 1989. – С. 256.
10. Ситниковская О.Л. Психологические основания уголовной ответственности. – Баку, 1992.
- 11.Балабанова Л.М. Судебная патопсихология (вопросы определения нормы и отклонения). – Д.: Сталкер, 1998. – С.240.
- 12.Сауфанов Ф.С. Судебно-психологическая экспертиза в криминальном процессе. – М.,1988. – С.17.
- 13.Чуфаровский Ю.В. Юридическая психология: теоретические аспекты, практическое применение. – М., 1996. – С.157.
- 14.Коченов М.М. Введение в судебно-психологическую экспертизу. – М., 1980. – С.15. Коченов М.М. Комплексная психолого-психиатрическая экспертиза (к постановке проблемы). Вопросы борьбы с преступностью. – М., 1978. – С.115.

15.Ковтун Н.Н. Стационарная судебно-психиатрическая экспертиза по уголовным делам и гарантии прав граждан при оказании психиатрической помощи. / Государство и право, 1997. - №3. – С.64-71.

